

**ერთი თემის პერსონაჟი სხვადასხვა
მხატვრული ტექსტის რაკურსში (გიორგი ერისთავი,
ბარბარე ჯორჯაძე, ილია ჭავჭავაძე)**

**Characters of one theme from the perspective
of different fictional texts (Giorgi Eristavi,
Barbare Jorjadze, Ilia Chavchavadze)**

თამარ გოგოლაძე

გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი
საქართველო, გორი

Tamar Gogoladze

Gori State Teaching University
Georgia, Gori

ABSTRACT

From the 50s of the XIX century in Georgian poetry appears the face of an old monk sitting on the Caucasus Mountain, is talking to the author. The conversation is mainly about the fate of the homeland and the questions to the elderly concern his prediction of the future of the country. Poet and playwright Giorgi Eristavi (1811-1864) - This theme was developed in the poem „Caucasus and Ukhans“ written in 1854 (in the manuscript he is called „The Caucasus and the Unknown“), woman writer and public figure, Barbare Jorjadze (1833-1895) In the poem „Ghost“, the sixty-year-old writer and public figure, Ilia Chavchavadze - in the poem „Ghost“ created in St. Petersburg (published in 1859 in the magazine „Tsiskari“).

The present article presents a comparative typological study (we have not found such material in literary thought) by presenting the intentions of all three writers in these three works, which intersect with the writers considering the fate of the country, regardless of their affiliation with different literary directions and ideologies.

Therefore, if we determine the approximate time of writing the „ghost“, it must be written either before 1859, from 1859 to 1881, or from 1881 to 1895. Some assumptions completely rule out the influence of Ilia's poem and lean more towards Giorgi Eristavi's verse.

If we expand all the above, it seems that the poet's creative laboratory, Barbare Jorjadze, has no influence on the creative laboratory. It is the transmutation of

perception, the perception of one's own ideological world, and the emergence of new creatures. That is why Barbare Jorjadze's „Ghost“ does not look like either Giorgi Eristavi's poem or Ilia's poem, but appears as an independent work, dictated by a deep patriotic feeling.

საკვანძო სიტყვები: ქართული პოეზია, გიორგი ერისთავი, ბარბარე ჯორჯაძე, ილია ჭავჭავაძე.

Keywords: Georgian poetry, Giorgi Eristavi, Barbare Jorjadze, Ilia Chavchavadze.

XIX საუკუნის 50-იანი წლებიდან ქართულ პოეზიაში ჩნდება კავკასიის მთაზე მჯდომი მოხუცებული ბერის სახე, რომელსაც ესაუბრება ავტორი. საუბარი ძირითადად მიდის სამშობლოს ბედზე და კითხვები მოხუცებულის მიმართ ეხება ქვეყნის მომავლის მისეულ წინასწარმეტყველებას. პოეტმა და დრამატურგმა გიორგი ერისთავმა (1811-1864) ეს თემა 1854 წელს დაწერილ ლექსში „კავკაზი და უხანები“ (№18013 ხელნაწერში მას ჰქვია „კავკაზი და უცნობი“) განავითარა. მწერალმა ქალმა ბარბარე ჯორჯაძემ (1833-1895) ლექსში „მოჩვენება“, სამოციანელმა მწერალმა და საზოგადო მოღვაწემ ილია ჭავჭავაძემ პეტერბურგში შექმნილ პოემაში „აჩრდილი“ (1859 წელს დაიბეჭდა 1859 წელს „ცისკარში“).

წინამდებარე სტატიაში წარმოდგენილია შედარებით-ტიპოლოგიური კვლევა ამ სამი ნაწარმოებისა (რომლის შესახებაც მსგავს მასალას ლიტერატურათმცოდნეობით ნააზრევში ვერ მივაკვლიეთ) სამივე მწერლის მიზანდასახულების წარმოჩენით, რაც ქვეყნის ბედზე დაფიქრებულ მწერლებთან იკვეთება, მიუხედავად მათი სხვადასხვა ლიტერატურული მიმართულებისადმი კუთვნილებისა და იდეოლოგიური მრწამსისა.

გიორგი ერისთავი ლექსში „კავკაზი და უხანები“ ეხება რუსეთის თურქეთთან მოსალოდნელი ომის საკითხს და ამ მხრივ ავტორი 60 წლის მშვიდობიანი ყოფით მიძინებულ ბერ კავკაზს აფხიზლებს და ეკითხება, როგორ იქნება საქართველოს მდგომარეობა. ბერი კავკაზი თვლის, რომ, როგორი სიტუაციაც არ უნდა შეიქმნას, საქართველოს უსაფრთხოება დაცულია და ტკბილად მიეძინება. აქ თითქოს 1832 წლის შეთქმულების აქტიური მონაწილის მიერ ერთგვარი ქედმოხრაა დამპყრობელი ქვეყნის წინაშე. მაგრამ საყურადღებოა, რომ აღნიშნული ლექსი არ დაუბეჭდავს გ.ერისთავს „ცისკარში“, მისი სხვა ვარიანტიც შეუქმნია (მხოლოდ სათაურით განსხვავებული). ჩვენი აზრით, სწორედ ამ სათაურშია ერთგვარი ხაზი განვითარებული: რატომ „უხანები“ და რატომ „უცნობი“? პირველის განმარტება ს.ს. ორბელიანის „ლექსიკონი ქართულის“ მიხედვით (უხანო - არ ხან - გრძელი) არამუდმივს, დროებითს ნიშნავს, იქნებ ადამიანს გულისხმობს და მას მრავლობით რიცხვში წარმოადგენს, თუმცა

დიალოგში ბერ კავკაზთან ერთი საუბრობს. ამიტომ, „უცნობი“, რომელშიც, სავარაუდოდ, ავტორი საკუთარ თავსაც გულისხმობს უფრო სწორი უნდა იყოს, მაგრამ არ გამოხატავს იმ აზრს, რც „უხანებშია“ ჩადებული.

ჩვენი ვარაუდით, „კავკაზი და უცნობის“ ვარიანტი უფრო ახალია, ჩასწორებული, იქნებ აქ რამე შეცდომაა – ლექსის ტექსტის გადაბეჭდვისას კორექტურული ხარვეზი? მაგრამ, ჩვენი აზრით, უხანები უფრო არამარადიულის აღმნიშვნელია და, სავარაუდოდ, მეტ-ნაკლებად ალევორიულიც.

ლექსში არაფერია ნათქვამი კავკაზის გარეგნობაზე, მხოლოდ მინიშნებულია მისი გამოფხიზლება და შემდგომი მიძინება:

„რა ესე უთხრა, ბერმა კავკაზმა, სიამოვნებით გაცაიღიმა,

უცნობს შეხედა, დაამთქნარა, გმირული სულით დაცაიძინა“

(ერისთავი 1935: 68).

ლექსის უკანასკნელ სტროფში კი მოსაუბრედ არა უხანები, არამედ „უცნობია“ დასახელებული. ასე რომ, შესაძლოა, სწორედ „უცნობი“ ყოფილიყო „უხანების“ ნაცვლად.

ფაქტი ერთია: ბერი კავკაზი მცველიც არის საქართველოსი, გმირული სულით აღსავსე, რომელთანაც მიდის ავტორი, რათა, როგორც დელფოს ორაკულს, ჰკითხოს მომავლის წინასწარმეტყველება.

იმავე აზრით, ის წარმოჩინდება მწერალი ქალის ბარბარე ჯორჯაძის ლექსში „მოჩვენება“, რომელიც პოეტს წარმოუდგება მშვენიერ ბუნებაში გასეირნებისას. ლექსი გამოქვეყნებულია ბ. ჯორჯაძის გარდაცვალების შემდგომ, რაზედაც მიგვანიშნებს სათაურის ქვეშ მინაწერიც: „აწ გარდაცვალებულის კნ. ბარბარე ჯორჯაძისა“.

საინტერესოა, როდის უნდა დაწერილიყო აღნიშნული ლექსი – 1859 წლამდე თუ შემდგომ ილია ჭავჭავაძის „აჩრდილის“ პირველი ვარიანტისა?

ბარბარე ჯორჯაძის ლექსში კავკასიის მთის წვერზე მდგომი მოხუცებული მოჩვენებაა. ამით პოეტ ქალს სურს იგი არარეალურად, მოჩვენებად წარმოაჩინოს:

„ამ დროს ვიხილე მოხუცი კაცი, ზედ კავკასიის

წვერზე მდგომარე,

დაყრდნობილ იყო ოქროს ყავარჯენს, თეთრად მოსილი,

სპეტაკ მთრთოლვარე“

(ჯორჯაძე 1986: 33).

ილია ჭავჭავაძის „აჩრდილის“ I ვარიანტში კავკაზის, კერძოდ ყაზბეგის, მთაზე მდგომარე მოხუცი ევლინება ახალგაზრდა პოეტს; აღწერას მთელი III თავი აქვს დათმობილი:

„ყაზბეგზედ ვნახე კაცი მდგომარი,

დიდი, მორჭმული, მოხუცებული,

შვენოდა იგი მთაზედ ელვარე,

უმრავი, უხმო, ჩაფიქრებული.

თეთრსამოსელი ესხა მას ტანსა,

ღვთიურ სხივებში გაბრწყინებული,
 მის დიდებას, მის ძლიერ თვალსა
 თვით მთა ჰმონებდა შეშინებული,
 და თვით მზის სხივიც თითქოს ძრწოლითა
 კანკალით მის ტანს შეეხებოდა,
 ან მის ფეხ ქვეშა იმავ თრთოლითა,
 თოვლზედ უვნებლივ აღენტებოდა.
 თავღია იდგა, მის დიდი შუბლი
 საუკუნებით მთლად გადახნული,
 ჰფარავდა ნიშნებს ღრმისა ჭკვისასა
 ვით მწუხრის ჟამი შუქსა დღისასა.
 და თეთრი თმანი, მის ძლიერ მხრებზედ,
 სქლად ჩამოყრილნი, ბრწყინავდნენ მზეზედ,
 უმანკო თოვლით მხოლოთ იმ მთების
 მის თმის სითეთრეს თუ შეედრების...“

(ჭავჭავაძე 1987: 447).

ამკარაა, ილიას „აჩრდილში“ მხატვრულად გავრცობილია მოხუცებულის გარეგნობა, რათა გამოიკვეთოს ძალა და დიდებულება აჩრდილისა, რომელიც გადმოჰყურებს საქართველოს და დაინტერესებულია მისი ბედისწერით.

როგორც ცნობილია, „I ვარიანტი პოემისა დასრულებული იყო 1859 წლის იანვარში, მეორე ვარიანტი შეიქმნა 1859 წელს, III ვარიანტი – 1872 წელს, ზოგიერთი ჩასწორება შეტანილ იქნა 1872 წლიდან 1881 წლამდე“ (მინაშვილი 1995: 224). ამიტომაც, თუ „მოჩვენების“ დაწერის სავარაუდოდ დროს განვსაზღვრავთ, იგი უნდა იყოს დაწერილი ან 1859 წლამდე, ან 1859 წლიდან 1881 წლამდე, ან 1881 წლიდან 1895 წლამდე. ზოგიერთი ვარაუდი კი სავსებით გამორიცხავს ილიას პოემის გავლენას და უფრო გიორგი ერისთავისეული ლექსისაკენ იხრება.

თუმცა, როდესაც საუბარია გავლენაზე, საჭიროა გამოირიცხოს იდეური გავლენა, რამდენადაც, თუ ილიას პოემაში წარმოდგენილია საქართველოს წარსული, აწმყო და მომავლის წინასწარმეტყველების ნაწილიც, რომელიც ექვემდებარება მის სამომავლო საბოლოო პროგრამას, „მოჩვენებაში“ აწმყო წარმოდგენილი თავისი ტკივილებით, რომელიც აწუხებს პოეტს. ესაა ტყვეობაში მყოფი ქვეყნის მცხოვრებთა მიერ მამა-პაპათა ტრადიციების უარყოფა და მისი ნაწილ-ნაწილ გაყიდვა:

„ახლა კი ჰყიდით იმ მამა-პაპებს

ყალბს ფულებზედა შვილიშვილები?

მამ შეუცვლია დროს ქართველთ გული, მეც დროს

ვწყევლი და ვემდურები“ (ჯორჯაძე 1986: 34).

აქ უკვე მოხუცებულის გულისტკივილს ის ფაქტიც აძლიერებს, რომ ადამიანებს დავიწყებით თავიანთი კაცური ღირსება და მოვალეობის

შეგრძნება. ამაზე პოეტი მოქმედებას, ხელის განძრევას აღუთქვამს მოხუცებულს და იშველიებს ბრძენთა გამოთქმას, რომ „თავისუფლებას ამისთვისო ჰსძევს დიდი ფასი!“

დიალოგი აქ წყდება და ღრუბელი გადაეფარება მოჩვენებას, რჩება მხოლოდ კავკაზის მთა მუდმივი მცველი ივერიისა.

თუ ყოველივე ზემოთქმულს განვაგრძობთ, ჩანს, რომ პოეტი ქალის შემოქმედებით ლაბორატორიაში არაა გავლენა. ესაა აღქმულის გადახარშვა, საკუთარი იდეური სამყაროს თვალთახედვის აღქმა და ახალ ქმნილებად წარმოჩენა, რომელიც ამიტომაც ჰგავს და არა ჰგავს არც გიორგი ერისთავის ლექსსაც და ილიას პოემა „აჩრდილსაც“, მაგრამ წარმოჩნდება როგორც დამოუკიდებელი, ღრმა მამულიშვილური განცდით ნაკარნახევი ნაწარმოები.

გამოყენებული ლიტერატურა

ერისთავი 1936: ერისთავი გ., თხზულებანი, ფედერაცი. თბილისი, 1936.

მინაშვილი 1995: მინაშვილი ლ., ილია ჭავჭავაძე. თბილისი, 1995.

ორბელიანი 1993: ორბელიანი ს.ს., ლექსიკონი ქართული, ტ. II. თბილისი, 1993.

ჭავჭავაძე 1987: ჭავჭავაძე ი., თხზულებანი, ტ. I. თბილისი, 1987.

ჯორჯაძე 1986: ჯორჯაძე, ბ., ლექსები, პოემები, მოთხრობები, წერილები. თბილისი, 1986.